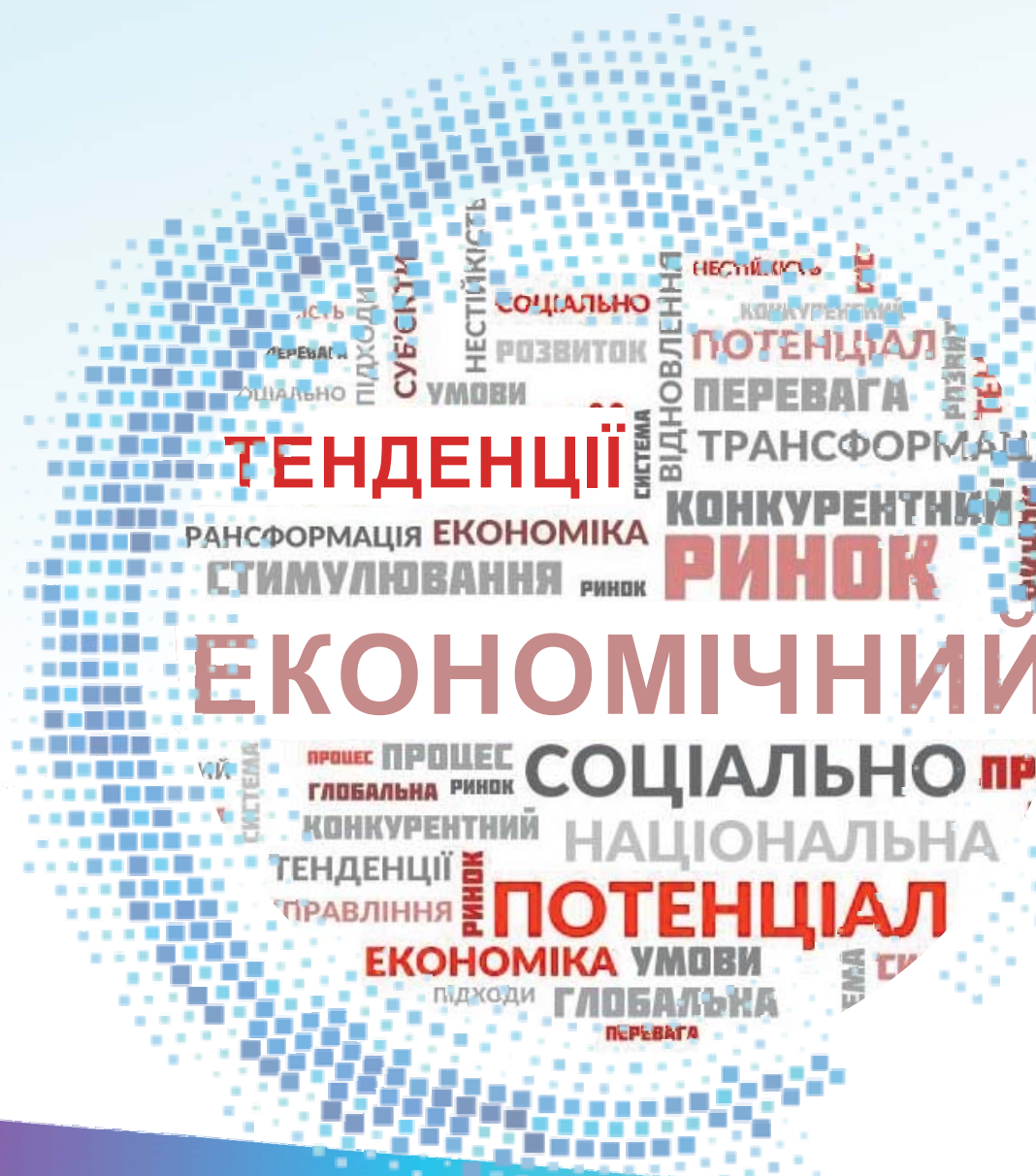

МОНОГРАФІЯ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ТА МЕХАНІЗМИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ТА СУБ'ЄКТІВ РИНКУ

УДК 338.1

К65

Концептуальні підходи та механізми стимулювання розвитку соціально-економічних систем та суб'єктів ринку : монографія / за заг. ред. Н. В. Шандової. – Херсон : Книжкове видавництво ФОП Вишемирський В. С., 2023. – 362 с.

Рецензенти:

Князева Олена Альбертівна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри Економіки та цифрового бізнесу Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку м. Одеса;

Танклевська Наталія Станіславівна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки та фінансів Херсонського державного аграрно-економічного університету, м. Херсон.

ISBN 978–617–7941–94–0 (електронне видання)

У монографії представлені напрямки досліджень і основні результати напрацювань науковців, які виконані у межах роботи над темою дослідження «Відновлення та модернізація економічних процесів і систем в умовах глобальної нестійкості» (державний реєстраційний № 0123 У 101497 від 07.03.2023 р.). В результаті проведеного дослідження розширено область існуючих теоретичних підходів до розуміння аспектів трансформації економічних процесів та систем, економічного потенціалу відновлення конкурентних переваг соціально-економічних систем; розроблено прикладні рекомендації щодо управління розвитком суб'єктів ринку, формування механізмів стимулювання розвитку соціально-економічних систем та суб'єктів ринку; оприлюднено результати науково-дослідницьких робіт та акумульовано знання задля поліпшення якості підготовки фахівців економічних спеціальностей.

Монографія орієнтована на широке коло фахівців, науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти економічних та управлінських напрямків підготовки, усіх, хто цікавиться питаннями розвитку соціально-економічних систем та суб'єктів ринку.

Рекомендовано до друку Вченою радою Херсонського національного технічного університету (протокол № 5 від 06.04.2023 р.)

УДК 338.1

ISBN 978-617-7941-94-0 (електронне видання)

© Херсонський національний технічний університет, 2023

© Колектив авторів, 2023

© ФОП Вишемирський В. С., 2023

ЗМІСТ

	с.
ПЕРЕДМОВА	6
РОЗДІЛ 1. ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ ТА СИСТЕМ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТІЙКОСТІ	11
1.1. Тенденції та напрямки розвитку суб'єктів підприємницької діяльності в умовах глобальної нестійкості (<i>Н. М. Олійник, Т. Р. Лиженкова, О. М. Олійник</i>)	11
1.2. Формування стратегії відновлення Херсонської області в умовах тимчасової окупації окремих територій (<i>Д.О. Карлюка, О.С. Глебушкіна</i>)	27
1.3. Методологічні засади дослідження функціонування громадських організацій України (<i>Л. В. Боровік, Д. К. Костюнін</i>)	46
1.4. Фіскальні трансформації локального рівня в умовах воєнного стану (<i>Л. П. Сідельникова</i>)	56
1.5. Сільський зелений туризм як ефективний інструмент ревіталізації сільських територій у післявоєнний період (<i>В. О. Бойко, Л. О. Бойко</i>)	68
РОЗДІЛ 2. ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВІДНОВЛЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ТА СУБ'ЄКТІВ РИНКУ	80
2.1. Економічний потенціал відновлення конкурентних переваг соціально-економічних систем: теоретичні аспекти (<i>Т. Д. Нечипоренко</i>)	80
2.2. Економічний потенціал суб'єктів господарювання сфери агробізнесу: особливості формування, систематизація показників, методи оцінки (<i>А. М. Лисенко</i>)	90
2.3. Управлінські інструменти відновлення економічного потенціалу суб'єктів ринку (<i>Н. П. Сисоліна</i>)	150
2.4. Автовокзали та пасажирські автостанції як об'єкти дорожнього сервісу у містах (<i>О. Г. Кірічок, М. В. Марценюк</i>)	164

2.5. Підприємництво як основа стабілізації економіки у повоєнний час (<i>Л. В. Боровік, Т. Ю. Осадча</i>)	176
2.6. Перспективи євроінтеграції та розвитку страхування в Україні (<i>Т. А. Мельник</i>)	189

РОЗДІЛ 3. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СУБ'ЄКТІВ РИНКУ В СТРУКТУРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

207

3.1. Інституційне забезпечення стратегічного розвитку авіатранспортного комплексу України та його допоміжної інфраструктури (<i>О. Б. Наумов, О. В. Наумова</i>)	207
3.2. Математичне моделювання в економіці: системи керування, керовані об'єкти і структурні схеми систем керування (<i>О. Ю. Червак-Смерічко</i>)	220
3.3. Теоретичні аспекти ефективного управління відновленням транспортної інфраструктури аграрного сектору України на засадах сталого розвитку в контексті євроінтеграційних процесів (<i>О. М. Федорчук</i>)	234
3.4. Безпекові аспекти у розвитку суб'єктів ринку (<i>Н. В. Мешкова-Кравченко</i>)	250
3.5. Особливості управління кадровою безпекою суб'єктів господарювання в Україні (<i>А. В. Тарасюк</i>)	262

РОЗДІЛ 4. МЕХАНІЗМИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ТА СУБ'ЄКТІВ РИНКУ

275

4.1. Механізм забезпечення розвитку інноваційної діяльності підприємств (<i>Н. В. Шандова</i>)	275
4.2. Формування організаційно-економічного механізму управління підприємством (<i>С. А. Латкіна</i>)	293
4.3. Стимулювання розвитку малого бізнесу: соціальний та фіскальний аспект (<i>Т. В. Чижова</i>)	301

4.4. Розвиток соціально-економічних систем в умовах діджіталізації та глобалізації (<i>Л. В. Кононенко</i>)	313
4.5. Розвиток сучасних підходів до підвищення рівня конкурентоспроможності переробних підприємств і матеріальної мотивації персоналу (<i>Л. М. Потьомкін, М. Л. Потьомкін</i>)	332
ПІСЛЯМОВА	355
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ МОНОГРАФІЇ	357

РОЗДІЛ 4.

МЕХАНІЗМИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ТА СУБ'ЄКТІВ РИНКУ

4.1. Механізм забезпечення розвитку інноваційної діяльності підприємств

Н.В. Шандова

Вплив науки й техніки на всі сторони життя людства змінює набір основних факторів економічного зростання: саме знання й науково-технічний прогрес є провідними факторами розвитку економіки. Як наслідок, зростають вимоги до якості керування інноваційною діяльністю підприємств як основного фактору забезпечення їх розвитку й підвищення конкурентоспроможності, оскільки в існуючих економічних умовах інновації здобувають усе більшу значимість у процесі нарощування конкурентних переваг.

Зважаючи на те, що підтримка інноваційної діяльності, що визначена в Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року [13], представляється першочерговим завданням оскільки слугує джерелом одержання додаткових конкурентних переваг, представляється необхідним здійснення перетворення механізмів інноваційного розвитку й забезпечення ефективного управління інноваційною діяльністю промислових підприємств.

Методологічні основи теорії інноваційного розвитку закладені в працях вітчизняних і закордонних учених. У цьому напрямку проводили дослідження А. Амоша, М. Андрощук, Д. Белл, В. Геєць, Дж. Гелбрейт, В. Гриньова, С. Ілляшенко, О. Лапко, Г. Менш, М. Портер, Е. Тоффлер, Б. Санто, В. Семиноженко, Л. Смоляр, Л. Федулова, Й. Шумпетер та інші. Разом з тим, в умовах розвитку процесів глобалізації світової економіки й інтернаціоналізації господарського життя, трансформується сама структура інноваційного механізму економічного розвитку. Підприємства змушені вносити зміни у свої стратегії й усе більше конкурувати за володіння знаннями, технологіями,

інформацією, тобто за компоненти й фактори, що є складовими інноваційного механізму власного розвитку. У зв'язку із цим, дослідження основних аспектів активізації інноваційної діяльності підприємств представляється актуальним.

Мета дослідження – розробити концепцію розвитку інноваційної діяльності підприємств.

Успішне відновлення та модернізація економіки відбувається через формування сприятливих умов для розвитку інноваційної діяльності всіх суб'єктів ринку. Саме інновації в економіці є основним фактором підвищення ефективності виробництва, за оцінками закордонних фахівців приріст національного доходу за рахунок використання інноваційного потенціалу складає 80-90% [21].

Вплив нововведень на розвиток суспільства було відзначено багатьма сучасними дослідниками. Німецький учений Г. Менш виявив зв'язок нововведень, циклічності економіки й економічного росту: радикальні нововведення є імпульсом до росту й створення нових підприємств [24].

Американський соціолог і публіцист Д. Белл [3] досліджуючи теорії соціального розвитку, довів, що джерелом структурних змін у суспільстві є зміни в характері знань, він виявив детермінанти розвитку постіндустріального суспільства, у числі яких саме інтелектуальні технології й знання.

Е. Тоффлер вивчаючи «постіндустріальне суспільство» [16] довів, що поява нової технології, реорганізація виробництва на основі впровадження найновітніших досягнень науки та техніки приводять до виникнення можливості для нового типу поведінки особи в сфері виробництва, дозвілля, культури, освіти, тобто він зв'язав процес формування нового суспільства з категоріями «знання» та «інформація».

Американський економіст Дж. Гелбрейт [23] розробляючи найважливіші проблеми індустріальної економіки прямо зв'язав прогрес нової індустріальної економіки й «планувальних систем» (корпорацій) з необхідністю державного регулювання ринку, показавши взаємну обумовленість нової якості індустрії,

особливої ролі корпорацій і державного регулювання, тим самим обґрунтував роль технологічної структури в розвитку економік різних типів.

М. Портер [27] на основі аналізу конкурентоспроможності більш 100 галузей економік провідних країн світу, стверджував, що «компанії жодним чином не повинні припиняти вивчення своєї галузі, своїх конкурентів, шляхів поліпшення або коректування власної конкурентної позиції», і зробив висновок про необхідність підприємств орієнтуватися на власні конкурентні переваги, включаючи освоєння нової продукції або технологічних інновацій, що ведуть до появи принципово нової технології, а також на поліпшення якості менеджменту.

Аналізуючи світову й вітчизняну літературу, можна відзначити існування різнобічних трактувань основних понять і визначень, що відносяться до аспектів інноваційної діяльності (Таблиця 1).

Таблиця 1

Деякі трактування поняття «інновація»

Джерело	Трактування
Закон України «Про інноваційну діяльність» [7]	Інновації - новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери;
Schumpeter, J. A. [28]	Інновація – нова науково-організаційна комбінація виробничих факторів, мотивована підприємницьким духом.
Mescon M., Albert M., Khedouri F. [25]	Інновація – це створення нового економічного об'єкта або вдосконалення його властивостей
Organisation for Economic Co-operation and Development & Statistical Office of the European Communities. [26]	Інновація – це впровадження нового або значно поліпшеного продукту (товару або послуги) або процесу, нового методу маркетингу або нового організаційного методу в ділову практику, організацію робочого місця або зовнішні зв'язки.
Drucker P. F. [22]	Інновація – це розробка й впровадження нововведень, що надають старим (відомим) елементам новий обрис.
Szanto B. [29]	Інновація – це такий суспільно-економічний процес, який через практичне використання ідей і винаходів приводить до створення кращих по своїх властивостях виробів, технологій, і у випадку, якщо інновація орієнтована на економічну вигоду, прибуток, її поява на ринку може принести додатковий дохід.
Федулова Л. [17]	Інновації – це результати наукових досліджень та розробок, спроможні поліпшити технічні, економічні, споживчі характеристики наявної продукції, процесів, послуг або стати основою нової

Джерело	Трактування
Антонюк Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С. [2]	Інновація – нове явище, новаторство або будь-яка зміна, яка вноситься суб'єктом господарювання у власну діяльність із метою підвищення своєї конкурентоспроможності на внутрішньому і на зовнішньому ринках

Складено автором на основі джерел [2, 7, 17, 22, 25, 26, 28, 29]

Як видно із процитованих трактувань, інновації засновані на науці й технологіях. Ці два протилежні погляди на інновації доповнюють один одного. Враховуючи наведені вище визначення, в межах даного дослідження, під поняттям «інновація» будемо розуміти успішне впровадження нового або поліпшеного продукту (товару або послуги) або процесу, нового методу маркетингу або нового організаційного методу.

У науковій літературі доведене, що інновації суттєво підвищують ефективність економічної й соціальної систем, виступаючи системоутворюючим елементом економічного зростання й розвитку. Крім того, інновації дозволяють компаніям, підприємствам і організаціям залишатися актуальними на конкурентному ринку, вони також відіграють важливу роль в економічному зростанні.

Досліджуючи інноваційну діяльність підприємств, учені підкреслюють її комплексний характер, розглядаючи сукупність реалізованих нововведень, що охоплюють різні сфери діяльності підприємств: керування, маркетинг, підготовку персоналу, фінанси, продаж та ін. Сучасні дослідники вкладають у термін «інноваційна діяльність» різні поняття, і іноді трактують їх неоднозначно. Деякі трактування цього терміну наведено в Таблиці 2.

Таблиця 2

Деякі трактування поняття «інноваційна діяльність»

Джерело	Трактування
Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. [7]	Інноваційна діяльність - діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг;

Джерело	Трактування
Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Ст. 325, Ст. 327. [4]	Інноваційна діяльність у сфері господарювання – це діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя. Інноваційна діяльність передбачає інвестування наукових досліджень і розробок, спрямованих на здійснення якісних змін у стані продуктивних сил і прогресивних міжгалузевих структурних зрушень, розробки і впровадження нових видів продукції і технологій.
Organisation for Economic Cooperation and Development & Statistical Office of the European Communities. [26]	Інноваційна діяльність – це всі наукові, технологічні, організаційні, фінансові та комерційні кроки, які фактично або мають на меті призвести до впровадження інновацій. Деякі інноваційні заходи самі по собі є інноваційними, інші не є новими видами діяльності, але необхідні для впровадження інновацій. До інноваційної діяльності належать також науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР), які безпосередньо не пов'язані з розробкою конкретної інновації.
Покропивний С. Ф. [12]	Інноваційна діяльність – це процес, спрямований на розроблення й реалізацію результатів закінчених наукових досліджень і розробок або інших науково-технічних досягнень у новий чи вдосконалений продукт, реалізований на ринку, у новий чи вдосконалений технологічний процес, використовуваний у практичній діяльності, а також зв'язані з цим додаткові наукові дослідження й розробки.
Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. [6]	Інноваційна діяльність – діяльність, спрямована на пошук можливостей інтенсифікації виробництва та задоволення суспільних потреб у конкурентоспроможних товарах і послугах завдяки використанню науково-технічного та інтелектуального потенціалу
Коюда В.О., Лисенко Л.А. [10]	Інноваційна діяльність – це системна діяльність, спрямована на наукові дослідження, розробку (або залучення), впровадження та комерціалізацію інновацій з метою отримання економічного та (або) іншого ефекту, підвищення конкурентоспроможності підприємства та забезпечення його розвитку.
Шпикуляк О.Г., Мазур Г.Ф. [19]	Інноваційна діяльність – це такий вид діяльності, який на основі результатів наукових досліджень забезпечує створення принципово нової продукції, нової послуги, в результаті яких з'являється те, чого раніше не було .

Складено автором на основі джерел [4, 6, 7, 10, 12, 19, 26]

Узагальнюючи різні підходи, можна сформулювати визначення, найбільш адаптоване до сьогоденного стану вітчизняної економіки. Інноваційна діяльність – це діяльність, що передбачає науково-дослідні й дослідницько-конструкторські роботи та їхній маркетинговий супровід, сутність якої –

генерування знань, узагальнення, систематизація й алгоритмізація інформації, що спрямовані на формування ключових компетенцій у створенні й освоєнні наукомістких технологій і інноваційних продуктів, їх комерціалізації, одержання прибутку або корисного ефекту.

В Україні існують певні умови для здійснення успішної інноваційної діяльності. Починаючи з часів незалежності приймаються численні документи стратегічного планування, законодавчі акти про інноваційну діяльність, науково-технічні програми. В закладах вищої освіти випускають бакалаврів та магістрів за освітніми програмами, програмний акцент в яких зроблено на здатності випускників розв'язувати спеціалізовані завдання та практичні проблеми з забезпечення інноваційного розвитку підприємства. Захищаються кандидатські й докторські дисертації мета яких пов'язана з розробленням науково-методологічного базису функціонування та методико-прикладних засад імплементації інноваційного механізму розвитку вітчизняних підприємств. Поступово розвивається інноваційна інфраструктура, включаючи бізнес-інкубатори, такі як, «Харківські технології», «Львівський політех», «Славутицький муніципальний бізнес-інкубатор», «Білоцерківський бізнес-інкубатор», бізнес-інкубатор Херсонської торгово-промислової палати та ін [1], державний бізнес-інкубатор повного циклу (Ukrainian Future Business Incubator), створюються технопарки, зокрема, UNIT.City у Києві, LvivTech.City у Львові, «Промприлад. Реновація» – парк в Івано-Франківську, «Екополіс ХТЗ» у Харкові, інноваційно-технологічний парк «Кристал» у Вінниці, та інші організації забезпечення інноваційної діяльності.

Створюються умови для пільгового кредитування пріоритетних інноваційних проектів, зокрема, фінансова підтримка шляхом повного безвідсоткового кредитування, часткового (до 50 %) безвідсоткового кредитування або повної чи часткової компенсації відсотків, сплачених суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів [7]; стимулювання інноваційної діяльності забезпечується шляхом застосування пільг для всього

циклу інноваційного процесу, диференціації розмірів податкових пільг залежно від активності в інноваційному процесі, звільнення від оподаткування частини прибутку, що спрямовується на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт [9] та ін., держава, бізнес, банківська система декларують про готовність підтримати інноваційне підприємництво. Але незважаючи на існування достатніх умов для здійснення інноваційної діяльності її ефективність залишається низькою (рис. 1).

Рис. 1. Показники інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств

Джерело: складено автором за [14, 15]

Курс на інноваційний розвиток прийнятий майже 30 років назад, але якщо дослідити показники інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств, необхідно відзначити про відсутність позитивних тенденцій в інноваційному розвитку країни. Сьогодні Україна знаходиться на межі руйнації науково-технічного та інтелектуального потенціалу суспільства, у зв'язку з воєнною навалою збільшився темп еміграції з країни кадрів національних вчених. Кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок зменшується (рис. 2), питомі витрати на наукові дослідження в

розрахунку на одного науковця в Україні складають в рази менші ніж в європейських країнах [15].

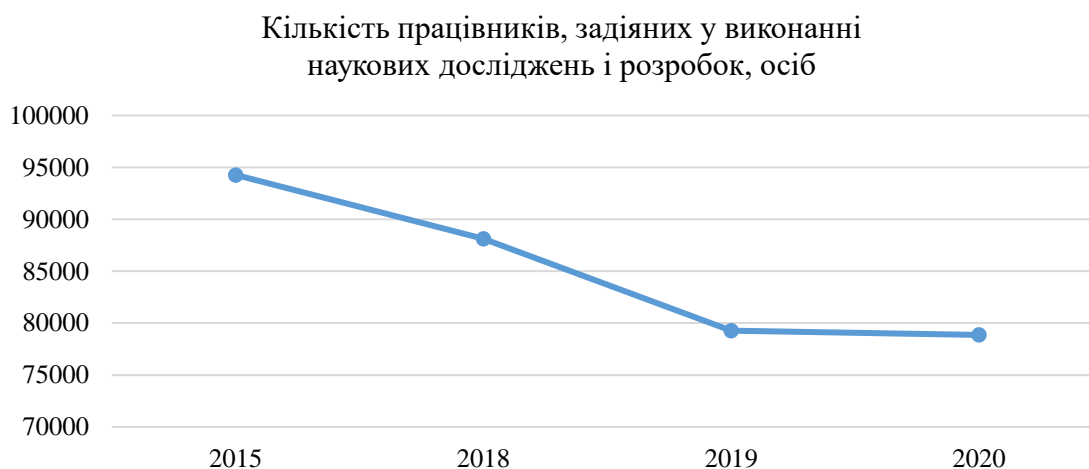

Рис. 2. Показники кількості працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок
Джерело: складено автором за [14, 15]

Ряд науковців у своїх дослідженнях наводять власні думки щодо причин низької інноваційної активності вітчизняних підприємств. Так, проведений Дунською А.Р. аналіз дозволив виділити найважливіші проблеми, що перешкоджають активізації інноваційної діяльності у країні: нерозуміння сучасними підприємствами ролі інновацій в конкурентній боротьбі; недостатнє фінансування інноваційної діяльності; малі обсяги державного замовлення на проведення наукових досліджень; недосконала законодавча база [5].

В статті Касич А. О. наведені основні фактори, які стримують реалізацію інноваційної політики на підприємствах, а саме: нестача власних коштів, великі витрати на нововведення, недостатня фінансова підтримка держави, високий економічний ризик, тривалий термін окупності нововведень, недосконалість законодавчої бази, відсутність попиту на продукцію, відсутність кваліфікованого персоналу [8].

Крилова О.О. в роботі [11] виділила сильні і слабкі сторони в розвитку інноваційного підприємництва. До сильних сторін було віднесено: наявність високого рівня кадрової складової наукового потенціалу, що характеризує

здатність до генерування нових ідей; накопичений досвід успішної інноваційної діяльності, співпраці науки та бізнесу; незначне зростання низки інноваційних показників. До слабких сторін – недостатній обсяг фінансування науки та освіти; незначний попит на результати вітчизняних досліджень; незначні за обсягом результативні показники щодо охоронних документів.

Науковець Яковлев А.І. вважає, що найбільш проблематичними факторами інноваційної діяльності підприємств були і залишаються нестача власних грошових коштів для розвитку, брак фінансової підтримки з боку держави, низький рівень розвитку інноваційної інфраструктури країни, великі витрати для впровадження інновацій, низький рівень доступності позикових коштів та висока вартість залученого капіталу, низький рівень кваліфікації персоналу, невизначеність ринків збуту продукції. Також проблемами є брак інформації про нові технології і нерозвиненість інтеграційних зв'язків, правовий захист у сфері інтелектуальної діяльності, низький ступінь визначеності щодо економічних перспектив впровадження інновацій [20].

Дослідник Чаплинський В.Р. виявив проблеми розробки, впровадження і використання інновацій на різних рівнях управління [18]. На макрорівні – це недосконала нормативно-правова база, в якій відсутні регламенти та особливості ведення та активізації інноваційної діяльності на підприємствах, відсутні стимули для бізнесу в регіонах, складний процес купівлі, розмитнення, транспортування і використання інновацій. На мікрорівні – важкість залучення кредитних коштів на інновації, нестача кваліфікованих менеджерів та робітників, проблема інтелектуальної міграції.

Узагальнивши думки дослідників можна відзначити, що проблеми інноваційного розвитку вітчизняних підприємств залежать від можливості здійснювати інноваційну діяльність, яка концептуально відбиває поняття «інноваційний потенціал»:

- можливість здійснювати інноваційну діяльність визначається наявними умовами і ресурсами для її здійснення. Але через недоліки та недосконалість нормативно-правового забезпечення, інколи і необов'язковість його дотримання

з боку відповідальних виконавців, створені законодавством умови для здійснення інноваційної діяльності підприємства викликають труднощі у втіленні наявних ресурсів;

- можливість здійснення інноваційної діяльності залежить від якості інфраструктурного забезпечення інноваційної діяльності. Взаємодія суб'єктів інноваційної діяльності, тобто спільна робота органів влади, комерційних банків, фінансово-кредитних установ, підприємств, закладів вищої освіти повинна бути націлена на стимулювання попиту і пропозиції на ринку інновацій;

- інформаційне забезпечення інноваційної діяльності відіграє важливу роль при прийнятті управлінських рішень щодо впровадження інноваційних технологій. Інформація використовується на всіх етапах інноваційної діяльності, її якість впливає на ефективність здійснення самої діяльності;

- можливість здійснення інноваційної діяльності залежить від кадрового забезпечення. Зменшення чисельності кваліфікованих менеджерів та робітників, яке набуває великої швидкості в умовах падіння економіки країни, а також нерівномірність їх розподілу по регіонах країни створює загрози реалізації інноваційної діяльності;

- можливість здійснення інноваційної діяльності визначається фінансовим забезпеченням, яке реалізується шляхом формування моделей фінансування інноваційної діяльності, що включають прогнозування інноваційного розвитку, раціональний розподіл фінансових ресурсів із різних джерел, а також можливість коригування механізму фінансування в залежності від умов реалізації діяльності.

Таким чином, вирішення проблем інноваційного розвитку вітчизняних підприємств обумовлює доцільність створення інструментів управління інноваційною діяльністю, що спроможні забезпечити умови для: активізації діяльності; орієнтації на потреби споживачів інноваційної продукції; створення можливостей для взаємозв'язку учасників інноваційної діяльності; залучення необхідного фінансування.

Одним з методологічних інструментів представлення форми й змісту процесів і функцій керування є механізм, який орієнтований на формування й

розвиток структури з урахуванням складу й взаємозв'язків елементів, відносин і інших факторів, що забезпечують цілісність стану структури й її керованість.

Рис. 3. Механізм забезпечення розвитку інноваційної діяльності
Джерело: побудовано автором

Основними компонентами процесу керування інноваційною діяльністю є: мета, структура, процеси, що протікають на підприємстві, а також ресурси, технології й результати. Системний підхід дозволяє виявити зміни в різних сторонах діяльності підприємства, стратегії, політиці й тактиці окремих процесів, у структурі й результатах як у цілому, через виявлення будь-яких явних проблем усередині, так і впливу певних факторів ззовні.

Керування інноваційною діяльністю – складний процес, що має у своєму складі завдання керування й підпроцеси, які час від часу змінюють свої параметри й стан, що вимагає моніторингу, аналізу й контролю їх продуктивності й обумовлює обов'язкове застосування процесного підходу.

З іншого боку, послідовність основного процесу діяльності, процесу перетворення системних елементів і одержання заданих результатів вимагає використання функціонального підходу.

Таким чином, для дослідження ефективності діючого процесу керування інноваційною діяльністю представляється можливим використання механізму, оснований на елементах системного, процесного й функціонального підходів, які актуальні як для вибору методологічних інструментів, так і для формування й технологічного вирішення функціональних завдань.

У цілому, забезпечення розвитку й удосконалювання інноваційної діяльності складається з таких етапів: етап формування організаційних настанов; етап узгодження зовнішніх та внутрішніх факторів розвитку; етап реалізації технологій управління.

На етапі формування організаційних настанов визначаються мета, завдання, суб'єкти і об'єкти управління інноваційною діяльністю.

Мета механізму забезпечення розвитку інноваційної діяльності – створення умов для активізації інноваційної діяльності підприємств.

Досягнення мети механізму забезпечення розвитку інноваційної діяльності здійснюється на основі наступних завдань:

- створення умов для здійснення науково-дослідних і дослідницько-конструкторських робіт;

- комплексне інфраструктурне забезпечення інноваційної діяльності;
- розвиток інформаційних технологій для забезпечення інноваційної діяльності;
- розвиток кадрового забезпечення інноваційної діяльності;
- фінансове забезпечення інноваційної діяльності.

Вирішення завдань забезпечення розвитку інноваційної діяльності здійснюється за допомогою функціонального узгодження й регламентації способів взаємодії суб'єктів і об'єктів управління.

Етап узгодження зовнішніх та внутрішніх факторів розвитку – спрямований на визначення факторів, що визначають умови активізації інноваційної діяльності.

Зовнішні фактори складаються із: інституційних факторів, що визначають можливості і напрямки інноваційної активності підприємства; трудових ресурсів, які характеризують забезпеченість території розташування підприємства необхідними кваліфікованими кадрами; і саме освіта і наука, які забезпечують генерування нових ідей, що підтримують розвиток інноваційної діяльності.

В свою чергу, інституційні фактори представляють норми і правила ведення інноваційної діяльності, зокрема, це – законодавство, яке визначає зміст інноваційної діяльності, регулює взаємовідносини учасників інноваційної діяльності за допомогою податкового, антимонопольного законодавства, законодавства в сфері інтелектуальної власності. Інституційні фактори відбивають регламент сприяння з боку держави інноваційній активності економічних суб'єктів. До даної групи доцільно віднести комунікаційні мережі, традиції ведення бізнесу, підприємницьку та інноваційну інфраструктуру та ін., тому що вони також впливають на формування середовища здійснення інноваційної діяльності.

Друга група факторів – трудові ресурси, визначає професійно-кваліфікаційні характеристики трудових ресурсів території, де провадить свою діяльність інноваційно орієнтоване підприємство, та характеризується якістю

робочої сили, часткою працівників з вищою освітою, наявною системою підвищення кваліфікації:

- якість робочої сили включає такі параметри, як кількість працівників певних спеціальностей та програм підготовки, розподіл спеціалістів за категоріями, наявність працівників різних кваліфікацій в рамках однієї спеціальності, ступінь мотивації працівників до творчої праці та підвищення своєї кваліфікації, готовність працівників до кардинальної зміни профілю трудовий діяльності та ін.;

- для підприємства, частка працівників з вищою освітою, є орієнтиром у визначенні наявності на певній території критичної маси працівників з дипломом закладу вищої освіти, особливо технічних спеціальностей, які сприймаються як трудові резерви для розробки інноваційних проектів;

- наявність системи підвищення кваліфікації свідчить про існування комплексу установ, які надають послуги з підтримки відповідного освітнього рівня для висококваліфікованих робочих та його безпосередніх керівників.

Наступна група факторів – освіта і наука, має стратегічне значення і відображає кількість освітніх закладів на певній території. Саме цей фактор дозволяє підприємству задіяти потенціал освітньої мережі для вирішення своїх актуальних завдань.

Внутрішні фактори інноваційного розвитку підприємства можна умовно поділити на підгрупи:

- фактори, що характеризують систему внутрішньо-корпоративних відносин. Вони характеризують розмір підприємства у співвідношенні з іншими учасниками ринку, величину бізнесу, загальну спеціалізацію пропозиції на ринку (товар або послуга); дають уявлення про форму власності, що визначає внутрішньо-фірмові відносини, про обумовлені наявною оргструктурою можливості підприємства швидко трансформуватися під організацію виробництва затребуваної ринком продукції, в тому числі завдяки оперативності та якості прийнятих управлінських рішень;

- фактори, що відображають поточний економічний стан підприємства, розкривають його стан із позицій ринкової безпеки;

- технологічні чинники характеризують потенціал підприємства як відповідної виробничо-технологічної бази, що є достатнім для виробництва поточного асортименту продукції і освоєння нових зразків. Технологічні фактори визначають компетентність підприємства щодо організації та здійснення НДДКР, виробничий потенціал, включаючи наявні резерви, застосування яких актуалізується після ухвалення рішення про випуск нових товарів та професійно-кваліфікаційний рівень колективу, його відповідність затвердженій інноваційній стратегії підприємства;

- фактори, що характеризують взаємодію компанії із зовнішнім середовищем, і вплив цієї взаємодії на укріплення інноваційних можливостей підприємства.

Узгодження зовнішніх та внутрішніх факторів інноваційного розвитку підприємства, формує умови його інноваційно-орієнтованого функціонування та розвитку в сучасних умовах.

Етап реалізації технологій управління спрямований на визначення інструментарію забезпечення розвитку інноваційної діяльності.

Властиво процес керування, який як і будь-який процес керування має певну послідовність, але відрізняється специфікою застосування. До процесу керування інноваційною діяльністю пропонується включити наступні функції:

- визначення фактичного стану інноваційної діяльності підприємства для здійснення контролю планових результатів процесу керування;

- аналіз поточного стану процесу керування інноваційною діяльністю;

- моделювання параметрів розвитку процесу керування інноваційною діяльністю, у якому використовуються результати попереднього аналізу. У свою чергу, моделювання параметрів розвитку створює основу для планування процесів керування, а також аналізу можливостей підприємства й потенціалу процесу керування, на основі яких приймаються рішення щодо розвитку процесу керування інноваційною діяльністю;

- планування процесу керування інноваційної діяльності, який заснований на методологічному і технологічному інструментарії керування;
- регулювання процесу керування, який здійснюється на основі результатів планування й формується під впливом ухвалених рішень щодо розвитку процесу керування інноваційною діяльністю;
- організація, мотивація й координація діяльності учасників інноваційної діяльності.

Включення даних складових у механізм керування інноваційною діяльністю підприємства забезпечує безперервний комплексний аналіз повного контуру процесу, оцінку й прогнозування впливу його параметрів на результативність і якість системи керування підприємством у цілому.

Таким чином, механізм забезпечення розвитку інноваційної діяльності, до основних компонентів якого включено сукупність організаційно-інституціональних настанов, сукупність об'єктів і суб'єктів управління в межах механізму управління розвитком інноваційної діяльності, комплекс функціонально погоджених способів досягнення мети управління, сукупність зовнішніх та внутрішніх факторів розвитку, що визначають умови активізації інноваційної діяльності, комплекс технологій функціонування механізму забезпечення розвитку інноваційної діяльності, дозволяє здійснювати системне й цілеспрямоване управління розвитком інноваційної діяльності підприємства.

Запровадження запропонованого інноваційного механізму сприятиме реалізації інноваційних перетворень на рівні окремого підприємства, однак ефективність функціонування цього механізму залежить від гнучкості підприємства та його сприйнятливості до інновацій.

Список використаних джерел

1. Аналітичний звіт про стан і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні, 2014 р. URL: <http://www.dkrp.gov.ua/info/3226.htm>.47.
2. Антонюк Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : монографія. Київ : КНЕУ, 2003. 394 с.

3. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства. Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Київ : Либідь, 1996. 251 с.
4. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Ст. 325, Ст. 327. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
5. Дунська А.Р. Інноваційний механізм розвитку підприємств целюлозно-паперової промисловості. Дис. не здобуття наук.ступ д.е.н. Київ, 2018.
6. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник. Київ : Знання, 2007. 1027 с.
7. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. №40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>
8. Касич А.О., Канунікова К.О. Інноваційна активність підприємств України: динаміка, проблеми та шляхи вирішення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. №22. С. 21-24
9. Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України. Постанова ВР України від 13.07.1999 № 916-XIV.
10. Коюда В.О. Лисенко Л.А. Інноваційна діяльність підприємства та оцінка її ефективності. Харків : ФОП Павленко О.Г.; ІНЖЕК, 2010. 224 с.
11. Крилова О.О. Напрями активізації розвитку інноваційного підприємництва в національній економіці. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Випуск 50-1. С. 211-217
12. Покропивний С. Ф. Інноваційний менеджмент у ринковій системі господарювання. *Економіка України*. 1995. № 2. С. 24
13. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Розпор. Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#n12>
14. Статистичний щорічник України за 2019 рік: стат. збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2020. 465 с.
15. Статистичний щорічник України за 2021 рік: стат. збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2022. 447 с.
16. Тоффлер Е. Третя хвиля. / Пер. з англ. А. Євса. Київ : Всесвіт, 2000. 480 с.
17. Федулова Л. Інноваційна економіка. Київ: Либідь, 2006. 396 с.
18. Чаплинський В.Р. Інноваційна активність в Україні, тенденції та перспективи розвитку. *Ефективна економіка*. №12. 2020. URL : http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/12_2020/102.pdf
19. Шпикуляк О.Г., Мазур Г.Ф. Інноваційна діяльність у механізмі стимулювання агропромислового виробництва. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету*. 2014. № 4. С. 73–77.

20. Яковлев А.І. Інноваційна діяльність як фактор економічного розвитку малих підприємств. *Економіка: реалії часу*. Науковий журнал. 2014. № 2 (12). С. 115-119.
21. Bortagaray I., Tiffin S. Innovation Cluster in Latin America. Proceedings of 4th *International Conference on Technology Policy and Innovation*. Curitiba, Brazil, Aug. 28-31, 2000.
22. Drucker P. F. *Managing for Results: Economic Tasks and Risk-Taking Decisions*. HarperCollins Publishers, NY 1986.
23. Galbraith J. K. *The New Industrial State*. Princeton University Press, 1967. 518 p.
24. Mensch G. *Stalemate in Technology: Innovations Overcome the Depression*. Ballinger Publishing Company, 1979. 241 p.
25. Mescon M., Albert M., Khedouri F. *Management*: Harper & Row, 1988. 777 p
26. Organisation for Economic Co-operation and Development & Statistical Office of the European Communities. 2005. *Oslo Manual: Guidelines for collecting and interpreting innovation data: The measurement of scientific and technological activities.. 3rd ed*. Paris: OECD/European communities. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/>
27. Porter, M. E. *Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press, 1990. 875 c.
28. Schumpeter, J. A. *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest and the Business Cycle*. N. J. : Transaction Publ., 2008.
29. Szanto B. *Innovacio a gazdasagi fejlesztes eszkoze*. Monograph. Muszaki konyvkiado, Budapest. 1985. 264 p.